

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-7\(36\)-147-160](https://doi.org/10.32405/2522-9931-7(36)-147-160)

УДК: 159.9:377.378

Прокопенко Олена Антонівна,

старший викладач кафедри психології управління

Центрального інституту післядипломної освіти

ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»,

Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0304-5058>

lenokvit@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З РІЗНИМИ РІВНЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті подано результати емпіричного дослідження особливостей професійної ідентичності вчителів загальної середньої освіти з різними рівнями професійної ідентичності.

Наведено характеристики професійної ідентичності вчителів як складової ідентичності, що має цілісну, усталену й тотожну структуру. Структура професійної ідентичності розбудовується залежно від сформованості ціннісних орієнтацій особистості, образу «Я» в професії тощо. Констатовано, що складовими професійної ідентичності є професійне самопізнання, самоствавлення й саморегуляція, а умовами становлення – реалізація потреби у самоповазі й саморозвитку, ідентифікація з професійною спільнотою й набуття, власне, значущого статусу в межах цієї спільноти, ціннісне ставлення до норм, традицій, сутності професійної справи, спрямованість до саморозвитку й реалізації у професійному сенсі.

Констатовано недостатній рівень професійної ідентичності для досить великої кількості вчителів. Установлено особливості професійної ідентичності вчителів закладів загальної середньої освіти, залежно від ряду гендерно-вікових та організаційно-професійних чинників. Зокрема, показано, що вчителі чоловічої статі мають вищий рівень професійної ідентичності, ніж учителі-жінки, особливо старші за віком. Установлено, що у вчителів, які працюють в інноваційних закладах загальної середньої освіти (у ліцеях і гімназіях), рівень професійної ідентифікації вищий за рівень учителів, які працюють у традиційних закладах загальної середньої освіти (у школах).

Наведено результати дослідження креативного потенціалу вчителів. Констатовано недостатній (середній) рівень креативного потенціалу для більшості вчителів. Високий рівень креативного потенціалу виявлено лише у майже десятої частини досліджуваних.

Установлено прямий, статистично значущий зв'язок між рівнями професійної ідентичності вчителів та їхнім креативним потенціалом. За результатами дисперсійного аналізу виявлено, що вищий рівень креативного потенціалу є характерним для вчителів з високим рівнем професійної ідентичності.

Констатовано доцільність розвитку як професійної ідентичності вчителя, так і його креативного потенціалу в умовах післядипломної освіти.

Ключові слова: учитель закладу загальної середньої освіти; професійна ідентичність; креативний потенціал; післядипломна освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Ефективність упровадження Концепції «Нова українська школа» визначається, передусім, вирішенням питань підготовки вчителя до ефективної діяльності в умовах освітніх реформ. Виклики сьогодення вимагають від учителя не лише досконало володіти теорією й методикою викладання окремих дисциплін, а й розуміти себе, своє місце в освітніх реформах, приймати себе як людину, відповідальну за якісну освіту прийдешніх поколінь, іншими словами, мати високий рівень професійної ідентичності. У цьому контексті дослідження професійної ідентичності вчителя набуває особливого значення. Можна припустити, що вчитель з високим рівнем професійної ідентичності здатний реалізувати свій креативний потенціал у професійній діяльності як такий, що забезпечує відхід від усталених штампів, стандартів у сприйнятті професійних норм, правил, інструкцій, сприяє нестандартному виконанню професійних завдань та адаптації до змін, що є надзвичайно актуальним в умовах освітніх реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст і складові професійної ідентичності особистості вивчено в працях Н. Антонової, О. Белінської, М. Боришевського, Н. Волянук, Г. Ложкіна, С. Максименко, В. Зливкова, О. Єрмолаєвої, Л. Шнейдер та ін. Проблема професійної ідентичності педагогів досліджували В. Абдрашитов, Н. Кузьміна, З. Оруджев, Ю. Поварьонков, В. Сафін та ін. Порушення ідентичності, зокрема професійна маргінальність, вивчалася Е. Еріксоном, О. Косиловою, С. Краснодзьомською, С. Максименко, І. Поповою, Л. Путіловою, М. Тьомкіним та ін. Досліджено різноманітні аспекти розвитку особистості у процесі професійної діяльності (Г. Балл, О. Бондарчук, В. Гордієнко, Л. Карамушка, Д. Магнуссон, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Пряжніков, В. Семиченко, Н. Чепелева та ін.).

З іншого боку, досліджено особливості креативності особистості та її креативного потенціалу (Г. Альтшуллер, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, В. Моляко, Р. Пономарьова, Р. Стенберг, Е. Торренс та ін.), зокрема

педагогічних працівників (І. Зязюн, С. Максименко, С. Овчаров, Р. Павлюк, В. Семиченко та ін.).

Однак професійна ідентичність учителя через призму креативного потенціалу, попри всю актуальність, спеціально не вивчалася, що зумовило мету нашої роботи.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета нашої роботи – емпірично дослідити особливості професійної ідентичності, креативного потенціалу вчителів закладів загальної середньої освіти та їх взаємозв'язку.

Завдання дослідження:

- 1) визначити рівні професійної ідентичності та креативного потенціалу вчителів закладів загальної середньої освіти;
- 2) дослідити особливості професійної ідентичності вчителів закладів загальної середньої освіти, залежно від ряду гендерно-вікових та організаційно-професійних чинників;
- 3) визначити взаємозв'язок професійної ідентичності та креативного потенціалу вчителів.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

За результатами теоретичного аналізу літератури з досліджуваної проблеми, виявлено неоднозначність у тлумаченні феномену професійної ідентичності різними науковими школами. Розглядаються як класичні (Г. Андрєєва, Дж. Марсія, Дж. Фінні, Г. Шпет), так і сучасні погляди на проблему ідентичності (Г. Балл, С. Баклушинський, М. Боришевський, С. Максименко, П. Лушин та ін.).

За результатами узагальнення досліджень феномену ідентичності представниками різних теоретичних орієнтацій, відзначено такі тенденції її інтерпретації [12]:

- 1) ідентичність має певну структуру, основні компоненти якої перебувають у взаємодії та взаємозв'язку;
- 2) ідентичність має динамічну структуру, вона розвивається протягом усього життя людини; цей розвиток здійснюється нерівномірно та нелінійно, проходить через подолання криз ідентичності, може відбуватися як у прогресивному, так і в регресивному напрямках;
- 3) ідентичність розглядається у двох аспектах: особистісному та соціальному; особистісна ідентичність онтогенетично є вторинною стосовно соціальної, вона формується на основі використання понять, вироблених у процесі соціальної категоризації;

4) ідентичність за своїм походженням є соціальною, оскільки формується внаслідок взаємодії особистості з іншими людьми. Зміну ідентичності зумовлено змінами в соціальному оточенні індивіда.

Професійна ідентичність розуміється як усвідомлення індивідом своєї тотожності із професійною спільністю, психологічної значущості членства в ній, професійні почуття, професійна компетентність, самостійність та самоефективність, переживання своєї професійної цілісності та визначеності [8]. Професійна ідентифікація людини відбувається завдяки співвідношенню інтеріоризованих моделей професії з професійною Я-концепцією. Це компонент структури особистості, основу якого становлять уявлення про себе та своє місце у професійному середовищі, суб'єктивне ставлення до професійного середовища. Він сприяє досягненню внутрішньої узгодженості індивіда, визначає інтенсифікацію досвіду, виступає джерелом очікувань [15].

Варто зазначити також думку вчених Г. Ложкіна та Н. Волянюк [10], які вважають, що професійна ідентичність є складною психічною реальністю, яка утворює своєрідний стрижень особистості професіонала і є одним із провідних критеріїв його становлення. Існують два варіанти розуміння професійної ідентичності: вузький та широкий. У першому варіанті професійна ідентичність розглядається як самосвідомість і система уявлень людини про себе як суб'єкта життєдіяльності, у другому – як уявлення людини про своє місце в професійній групі або спільноті, якому властиві певні цінності й мотиваційні орієнтири.

Професійна ідентичність є станом особистості, який задається і формується фахівцем. Професійна ідентичність властива тим людям, у яких основою ідентифікації є професійна діяльність як фактор психологічного добробуту [4].

В основу дослідження покладено модель професійної ідентичності вчителя, яка містить такі компоненти [13]:

а) когнітивний (система знань та уявлень про себе як особистість і професіонала, про особливості професійної діяльності фахівця в обраній галузі, її цілі, засоби, професійна й особистісна обізнаність);

б) емоційно-ціннісний (ціннісне осмислення професійного, особистісного і соціального ідеалу, емоційно-ціннісне ставлення до життя, професії, професійної діяльності, до споживачів послуг, себе як професіонала);

в) світоглядний (система професійних ціннісних орієнтацій, цілей, ідеалів, мотивів, настановлень, переконань, яких фахівець дотримується в житті і професійній діяльності, а також орієнтир на те, що скажуть інші, як вони визначають його мислення і діяльність);

г) професійно-мотиваційний (бажання втілювати професійний, життєвий і соціальний ідеали, професійні та життєві очікування, плани і перспективи, оцінка можливих стратегій професійного шляху, професійні й

особистісні якості, професійні уміння, соціальний та професійний досвід, зокрема, досвід творчої діяльності, самореалізація, прагнення до виконання професійної діяльності на високому рівні майстерності, до високих результатів професійної діяльності й успішності в різних царинах).

Зміст структурних компонентів свідчить, що перші три компоненти визначають професійно-особистісну позицію, четвертий – індивідуальний стиль професійної діяльності і стиль життя.

Що ж до креативного потенціалу, то продуктивним у контексті нашого дослідження уявляються положення Д. Перкінса [9], зокрема, щодо: а) наявності у творчих осіб сильного внутрішнього спонукання, зобов'язань перед власними принципами: творець схильний до ускладнення, реорганізації, асиметрії; він одержує насолоду, кидаючи виклик хаосу і пробиваючись до розв'язку і синтезу; б) здатності виходити за межі під час вирішення проблем; в) ментальної мобільності, що дає творчим особистостям можливість знаходити нові перспективи у процесі вирішення традиційних чи нестандартних проблем; г) готовності ризикувати і помилятися: творчі особистості здатні навчатися на власних помилках; «працюючи» на межі можливостей, там, де великий ризик помилки, креативно обдаровані люди з більшою імовірністю видають нові креативні результати; д) внутрішньої мотивації, занурення у процес діяльності за власним бажанням, не заради зовнішніх матеріальних стимулів, коли роботу каталізує насолода, задоволення тощо.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

В емпіричному дослідженні використано такі методи:

- Опитувальник М. Куна-Т. МакПартланда «Хто Я?» у модифікації Т. Рум'янцевої [16].
- Опитувальник С. Макшанова «Який Ваш креативний потенціал?» [14].
- Статистично-математичні методи опрацювання даних (кореляційний, дисперсійний аналізи) з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0).

Вибірку досліджуваних склали 650 учителів із різних регіонів України, яких було розподілено на групи за: 1) *статтю*: 70,6% жінок; 29,4% чоловіків; 2) *віком*: до 30 років (11,7%); 34,1% 31–40 років; 24,5% 41–50 років; 22% понад 50 років; 3) *типом закладу* загальної середньої освіти, в якому працюють досліджувані вчителі: 67% традиційний, 33% інноваційний заклад освіти.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

На першому етапі емпіричного дослідження за опитувальником М. Куна-Т. МакПартланда «Хто Я?» у модифікації Т. Рум'янцевої установлено розподіл

учителів закладів загальної середньої освіти за рівнями професійної ідентичності (табл. 1).

Таблиця 1

**Розподіл учителів закладів загальної середньої освіти
за рівнями професійної ідентичності**

Рівень професійної ідентичності	Кількість досліджуваних, у %
Низький	20,5
Середній	32,1
Високий	47,4

Як видно з табл. 1, лише близько половини (47,4%) досліджуваних учителів характеризуються високим рівнем професійної ідентичності, вони позитивно ставляться до себе як до вчителя, мають позитивну Я-концепцію до себе загалом та у своїй професійній діяльності зокрема.

Третині (32,1%) досліджуваних учителів властивий середній рівень професійної ідентичності. Такі вчителі загалом позитивно ставляться до себе як до вчителя, але в окремих моментах, особливо в проблемних ситуаціях професійної діяльності можуть виявити недостатню впевненість у своїх силах.

Викликає тривогу той факт, що п'ята частина (20,5%) учителів характеризується низьким рівнем професійної ідентичності. Такі вчителі транслюють невпевненість у собі та низьку Я-концепцію, що може негативно позначитися на виконанні професійних функцій.

Одержані результати узгоджуються з даними, отриманими під час аналізу ставлення учителів до себе за модальністю особистісних характеристик (позитивна, негативна, амбівалентна). Так, позитивно ставляться до себе як до учителя лише 58,3% досліджуваних; амбівалентне, суперечливе ставлення виявлено у 37,6%, а негативне – у 4,2% учителів. Отже, хоч досить багато учителів мають високу самооцінку та усвідомлення своєї місії вчителя, водночас понад третина вчителів ставиться до себе негативно й суперечливо.

При цьому, за критерієм χ^2 , виявлено відмінності у рівнях професійної ідентичності вчителів (на рівні тенденції, $p = 0,1$) залежно від ряду гендерно-вікових та організаційно-професійних чинників (статі, віку, посади та типу закладу освіти).

Зокрема, встановлено, що вчителі чоловічої статі мають дещо вищий рівень професійної ідентичності, ніж учителі жіночої статі. Так, високий рівень професійної ідентичності виявлено у 54% учителів-чоловіків і в 45,2% учителів-жінок. Крім того, визначено, що з віком рівень професійної ідентичності вчителів зростає: високий рівень ідентифікації себе з учителем властивий 51,9% досліджуваних віком понад 50 років, 49,7% досліджуваних

віком 41–50 років; 47% учителів віком 31–40 років і лише 39,4% учителів віком до 30 років.

Констатовано також дещо вищі рівні професійної ідентичності вчителів, які працюють у закладах загальної середньої освіти інноваційного типу (ліцях, гімназіях), ніж у тих, хто працює у звичайних школах. Так, високий рівень професійної ідентичності виявлено у 49,1% учителів, які працюють у закладах інноваційного типу, тоді як серед тих, хто працює в традиційному закладі середньої освіти, таких виявлено 46,6%. Натомість учителів з низьким рівнем професійної ідентичності більше у звичайних школах, порівняно з ліцеями й гімназіями (23,8% і 14,7% відповідно).

На наступному етапі емпіричного дослідження за методикою С. Макшанова «Який Ваш креативний потенціал?» виявлено розподіл учителів за рівнями креативного потенціалу загалом та за окремими шкалами (шкалою А «Моя особистість», шкалою В «Мій підхід до розв'язання проблем», шкалою С «Моє робоче середовище») (табл. 2).

Таблиця 2

**Рівні креативного потенціалу учителів
закладів загальної середньої освіти**

Складова креативного потенціалу	Рівень креативного потенціалу, кількість досліджуваних, у %		
	низький	середній	високий
Креативність особистості	10,6	79,3	10,1
Креативний потенціал у розв'язанні проблем	10,4	73,5	16,0
Креативний потенціал робочого середовища	15,4	70,5	14,1
Загальний показник креативного потенціалу	10,7	78,0	11,3

Як видно з табл. 2, досліджувані вчителі характеризуються переважно середнім рівнем креативного потенціалу (78%), високий рівень виявлено у 11,3% досліджуваних, а низький – у 10,7% учителів, чий підхід до проблем визначається ригідністю і призводить найчастіше до стандартних рішень та спирається на минулий досвід.

На заключному етапі емпіричного дослідження, за результатами дисперсійного аналізу, виявлено особливості креативного потенціалу вчителів з різними рівнями їхньої професійної ідентичності. Установлено, що вищі рівні креативного потенціалу характерні для вчителів з високим рівнем професійної ідентичності (на рівні тенденції, $p = 0,7$).

Особливо чітко така тенденція прослідковується для креативного потенціалу робочого середовища (див. рис.).

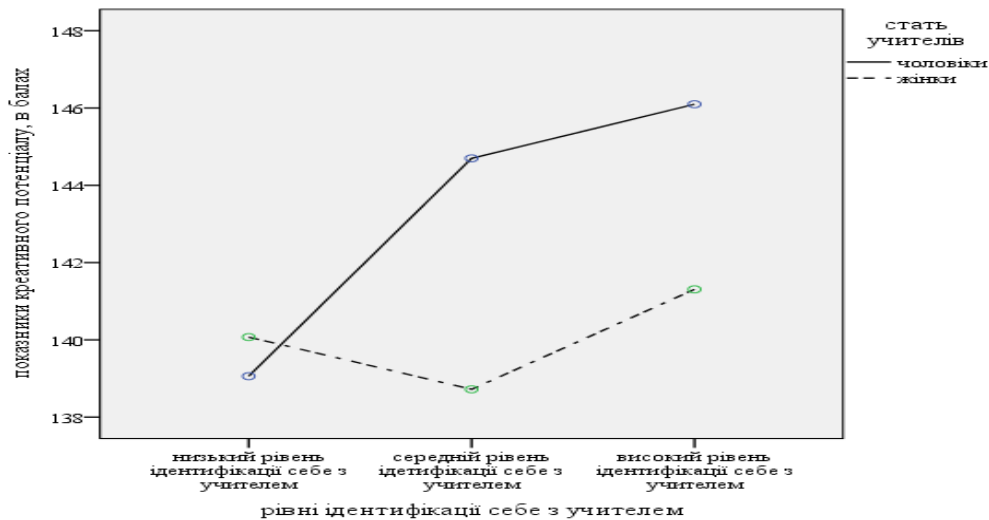

Рис. Особливості креативного потенціалу робочого середовища для вчителів з різними рівнями професійної ідентичності

Як видно з рис., креативний потенціал робочого середовища для вчителів з високим рівнем професійної ідентичності є вищим, ніж для вчителів з низьким рівнем професійної ідентичності.

Можна припустити, що робоче середовище може як гальмувати розвиток креативної особистості вчителя, так і сприяти йому. При цьому зовнішні умови, що впливають на розвиток креативного потенціалу, опосередковуються структурою життєвого досвіду вчителів (змістом, цілями, цінностями й організацією спільної діяльності, що пов'язані з його професійною ідентифікацією), виступаючи основою для формування соціально-психологічного клімату у колективі.

З іншого боку, можна припустити, що недостатній рівень професійної ідентичності частини вчителів зумовлений не лише недостатнім креативним потенціалом робочого середовища, а й відсутністю зрілої Я-концепції. Так, зокрема, М. Боришевський підкреслює роль сформованої Я-концепції у забезпеченні почуття ідентичності, самототожності людини. Саме почуття ідентичності уявлень про себе протягом більш-менш тривалих життєвих періодів дає змогу людині розмежувати «Я» і «не-Я», що є важливим моментом, з яким пов'язані такі детермінанти саморегуляції поведінки, як особистісна відповідальність, обов'язок, переживання соціальної причетності, узгодження власних бажань з інтересами оточення. Крім того, почуття ідентичності містить у собі можливість усвідомлення індивідом змін, які відбуваються у ньому самому, що виявляє діалектичну єдність таких протилежностей, як мінливість і сталість [4]. Водночас це припущення потребує подальшої перевірки.

Примітно, що, як видно з рис., креативний потенціал у чоловіків-учителів вищий за потенціал жінок-учителів ($p < 0,01$). Одержані нами результати узгоджуються з даними О. Бондарчук, за якими керівники шкіл чоловічої статі характеризуються вищими показниками креативності, ніж управлінці жіночої статі [3]. Припускаємо, що ці відмінності мають гендерну природу і пов'язані з тим, що жінки, порівняно з чоловіками, ростуть у більш структурованому і директивному світі, вони можуть стати консервативнішими у своїх судженнях, загалом, користуватися асимілятивними стратегіями, тоді як чоловіки в ситуації розв'язання проблеми частіше схильні користуватися акомодативними стратегіями. До того ж ідеться про укорінення в суспільній свідомості соціального стереотипу домінуючої ролі чоловіка та підлеглої ролі жінки тощо [1], [5]. Це може уповільнювати розвиток креативного потенціалу у жінок-учителів.

Отже, встановлено прямий зв'язок між професійною ідентичністю і креативним потенціалом учителів. При цьому недостатні рівні як професійної ідентичності, так і креативного потенціалу значної частини вчителів свідчать про доцільність організації спеціального навчання з метою їхнього розвитку, яке, зокрема, можна забезпечити в умовах післядипломної освіти.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

1. Виявлено недостатній рівень розвитку професійної ідентичності значної частини вчителів: лише близько половини досліджуваних учителів характеризуються високим рівнем професійної ідентичності, третина – середнім, а п'ята частина – низьким.

2. Визначено особливості професійної ідентичності вчителів загальної середньої освіти, залежно від гендерно-вікових (статі, віку) та організаційно-професійних чинників (типу закладу освіти).

3. Встановлено, що вищі рівні креативного потенціалу характерні для вчителів з високим рівнем професійної ідентичності.

Констатовано доцільність сприяння розвитку професійної ідентичності й креативного потенціалу освітян в умовах післядипломної освіти.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі – теоретичне обґрунтування, розроблення й апробація програми розвитку професійної ідентичності й креативного потенціалу освітян в умовах післядипломної освіти.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Ш. М. Берн, *Гендерная психология*. Пер. с англ. С. Рысева, Л. Царук, М. Моисеева и др. СПб., Россия: Нева, 2001, 320 с. (Секреты психологии мужчины и женщины). (Проект «Психология-BEST»).
- [2] В. А. Бодров, *Психология профессиональной пригодности*. Москва, Россия: ПЕРСЭ, 2001, 511 с., с. 108.
- [3] О. І. Бондарчук, *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності*. Київ, Україна: Наук. світ, 2008, 318 с.
- [4] М. И. Боришевский, *Теоретические вопросы самосознания личности. Психологические особенности самосознания подростка*. Київ, Україна: Вища школа, 1980, с. 5–38.
- [5] Т. В. Говорун та О. М. Кікінежді, *Гендерна психологія*. Київ, Україна: Академія, 2004, 308 с.
- [6] Е. П. Ермолаева, «Психология профессионального маргинала в социально значимых видах труда», *Психологический журнал*, т. 22, № 5, с. 69–78, 2001.
- [7] Н. Л. Иванова, «Структура социальной идентичности: проблема анализа», *Психологический журнал*, т. 25, № 1, с. 52–60, 2004.
- [8] Н. Л. Иванова, «Профессиональная идентичность в современных исследованиях», *Вопросы психологии*, № 1, с. 89–101, 2008.
- [9] Н. Латыпов, *Минута на размышление. Основы интеллектуального тренинга*. СПб., Россия: Питер, 2005, 336 с., с. 119–120.
- [10] Г. В. Ложкін та Н. Ю. Воляннюк, «Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки суб'єкта», *Соціальна психологія*, № 4(30), с. 120–132, 2008.
- [11] І. В. Остапенко, «Аналіз особливостей професійної ідентифікації як типу особистісної активності», *Українська психологія: сучасний потенціал, на Четвертих Костюківських читаннях (25 вересня 1996 р.)*: в 3-х т. Київ, Україна: ДОК-К, 1996, т. 2, с. 294–299.
- [12] М. М. Павлюк, «Психологічні особливості становлення професійної ідентичності вчителя основної школи», автореф. дис. канд. наук; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Київ, Україна, 2010, 22 с.
- [13] М. Ф. Панфилова, «Профессиональная идентификация будущих менеджеров по туризму в контексте проектирования их профессионального будущего», *Развитие образовательных процессов в условиях России: история и современность: Межвуз. сб. науч. ст.*; Р. А. Галустова, Ред. Армавир, Россия: Армавир. гос. пед. ун-т, 2006.

- [14] *Практикум по психології менеджмента и професійної діяльності*; Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова, Ред. СПб., Россия: Речь, 2001, с. 302–310.
- [15] Ю. П. Поваренков, *Проблеми психології професійного становлення личности*. Ярославль, Россия: Канцлер, 2008, 402 с.
- [16] Т. В. Румянцева, *Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре*. СПб., Россия, 2006, с. 82–103.
- [17] Л. Б. Шнейдер, *Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг*. Москва, Россия: МПСИ; Воронеж, Россия: МОДЕК, 2004, 600 с.
- [18] Електронний ресурс. Доступно: [http://www.gumer.info/bibliotek_Buks / Sociolog /Margin/_01.php_ftn26#_ftn26](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Margin/_01.php_ftn26#_ftn26).

FEATURES OF CREATIVE POTENTIAL OF TEACHERS OF GENERAL BASIC EDUCATION INSTITUTIONS WITH DIFFERENT PROFESSIONAL IDENTITY LEVELS

Elena Prokopenko,

Senior Teacher Central Institute of Postgraduate education

Department of Management Psychology

SHEI «University of Educational Management»,

Kyiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0304-5058>

lenokvit@ukr.net

Abstract. The article presents the results of the empirical study of the peculiarities of the professional identity of teachers of general secondary education with different levels of professional identity.

The characteristics of the professional identity of teachers as an integral part of the identity, having a coherent, established and identical structure, are presented. The structure of professional identity is being developed depending on the formation of the value orientations of the individual, the self-image in the profession, therefore the components are: professional self-knowledge, self-regulation and self-regulation; the conditions of positive professional identity are the realization of the need for self-esteem and self-development, identification with the professional community and the acquisition of its own meaningful status within this community, the value relation to norms, traditions, the essence of a profession, the direction to self-development and implementation in a professional plan.

The insufficient level of professional identity for a fairly large number of teachers has been identified. The peculiarities of the professional identity of teachers of institutions of general secondary education are determined depending on a number of gender-age and organizational and professional factors. In particular, it has been shown that male teachers have a higher level

of professional identity than female teachers, especially older ones. It has been established that teachers who work in innovative institutions of general secondary education (lyceums and gymnasiums) have a higher level of professional identification than those who work in traditional institutions of general secondary education (schools). The results of research of creative potential of teachers are presented. There is an insufficient level of creative potential for the vast majority of teachers who have an average level of creative potential. A high level of creative potential was found only in about a tenth of the subjects studied. A direct, statistically significant link between the levels of teachers' professional identity and their creative potential has been established. According to the results of the dispersion analysis, it was found that higher levels of creative potential are characteristic for teachers with a high level of professional identity.

The expediency of development as a teacher's professional identity and its creative potential in conditions of postgraduate education is stated.

Key words: teacher of institution of general secondary education; professional identity; creative potential; postgraduate education.

ОСОБЕННОСТИ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧИТЕЛЕЙ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ С РАЗНЫМИ УРОВНЯМИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Прокопенко Елена Антоновна,

старший преподаватель кафедры психологии управления

Центрального института последипломного образования

ГВУЗ «Университет менеджмента образования»,

Киев, Украина.

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-0304-5058>

lenokvit@ukr.net

Аннотация. В статье приведены результаты эмпирического исследования особенностей профессиональной идентичности учителей общего среднего образования с различными уровнями профессиональной идентичности. Приведены характеристики профессиональной идентичности учителей как составляющей идентичности, имеющей целостную, устойчивую и тождественную структуру.

Структура профессиональной идентичности развивается в зависимости от сформированности ценностных ориентировок личности, образа «Я» в профессии, поэтому составляющими являются: профессиональное самопознание, самоотношение и саморегуляция, а условиями развития – реализация потребности в самоуважении и саморазвитии, идентификация с профессиональным сообществом и приобретение,

собственно, значимого статуса в пределах этого сообщества, ценностное отношение к нормам, традициям, сущности профессии, направленность к саморазвитию и реализации в профессиональном плане.

Констатирован недостаточный уровень профессиональной идентичности для довольно большого количества учителей. Установлены особенности профессиональной идентичности учителей заведений общего среднего образования в зависимости от ряда гендерно-возрастных и организационно-профессиональных факторов. В частности, показано, что учителя мужского пола имеют более высокий уровень профессиональной идентичности, чем учителя-женщины, особенно старшие по возрасту. Установлено, что у учителей, работающих в инновационных заведениях общего среднего образования (в лицеях и гимназиях), уровень профессиональной идентификации выше, чем у учителей, работающих в традиционных заведениях общего среднего образования (в школах). Приведены результаты исследования креативного потенциала учителей. Констатирован недостаточный (средний) уровень креативного потенциала для подавляющего большинства учителей. Высокий уровень креативного потенциала обнаружен лишь у десятой части испытуемых. Установлена прямая, статистически значимая связь между уровнями профессиональной идентичности учителей и их креативным потенциалом. По результатам дисперсионного анализа выявлено, что более высокие уровни креативного потенциала характерны для учителей с высоким уровнем профессиональной идентичности.

Констатируется целесообразность развития как профессиональной идентичности учителя, так и его креативного потенциала в условиях последипломного образования.

Ключевые слова: учитель заведения общего среднего образования; профессиональная идентичность; креативный потенциал; последипломное образование.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Н. М. Берн, Гендерная психология; пер. с англ. С. Рысева, Л. Карук, М. Моисеева и др. СПб., Россия: Нева, 2001, 320 с. (Секреты психологии мужщины и женщщины). (Проект «Психология-BEST»).
- [2] V. A. Bodrov, Психология профессиональной пригодности. Москва, Россия: ПЕРСЕН, 2001, 511 с., с. 108.
- [3] O. I. Bondarchuk, Sotsialno-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u profesiinii diialnosti. Kyiv, Ukraina: Nauk. svit, 2008, 318 s.

- [4] M. I. Borishevskij, Teoreticheskie voprosy samosoznaniya lichnosti. Psihologicheskie osobennosti samosoznaniya podrostka. Kiiv, Ukraina: Vishcha shkola, 1980, s. 5–38.
- [5] T. V. Hovorun ta O. M. Kikinezhdi, Henderna psykholohiia. Kyiv, Ukraina: Akademiia, 2004, 308 s.
- [6] E. P. Ermolaeva, «Psihologiya professional'nogo marginala v social'no znachimyh vidah truda», Psihologicheskij zhurnal, t. 22, № 5, s. 69–78, 2001.
- [7] N. L. Ivanova, «Struktura social'noj identichnosti: problema analiza», Psihologicheskij zhurnal, t. 25, № 1, s. 52–60, 2004.
- [8] N. L. Ivanova, «Professional'naya identichnost' v sovremennyh issledovaniyah», Voprosy psihologii, № 1, s. 89–101, 2008.
- [9] N. Latypov, Minuta na razmyshlenie. Osnovy intellektual'nogo treninga. SPb., Rossiya: Piter, 2005, 336 s., s. 119–120.
- [10] H. V. Lozhkin ta N. Yu. Volianiuk, «Profesiina identychnist v konteksti marhinalnoi povedinky subiekta», Sotsialna psykholohiia, № 4(30), s. 120–132, 2008.
- [11] I. V. Ostapenko, «Analiz osoblyvostei profesiinoi identyfikatsii yak typu osobystisnoi aktyvnosti», Ukrainaska psykholohiia: suchasnyi potentsial, na Chetvertykh Kostiukivskykh chytanniakh (25 veresnia 1996 r.): v 3-kh t. Kyiv, Ukraina: DOK-K, 1996, t. 2, s. 294–299.
- [12] M. M. Pavliuk, «Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia profesiinoi identychnosti vchytelia osnovnoi shkoly», avtoref. dys. kand. nauk; In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kyiv, Ukraina, 2010, 22 s.
- [13] M. F. Panfilova, «Professional'naya identifikaciya budushchih menedzherov po turizmu v kontekste proektirovaniya ih professional'nogo budushchogo», Razvitie obrazovatel'nyh processov v usloviyah Rossii: istoriya i sovremennost': Mezhvuz. sb. nauch. st.; R. A. Galustova, Red. Armavir, Rossiya: Armavir. gos. ped. un-t, 2006.
- [14] Praktikum po psihologii menedzhmenta i professional'noj deyatel'nosti; G. S. Nikiforova, M. A. Dmitrievoj, V. M. Snetkova, Red. SPb., Rossiya: Rech', 2001, s. 302–310.
- [15] YU. P. Povarenkov, Problemy psihologii professional'nogo stanovleniya lichnosti. YAroslavl', Rossiya: Kancler, 2008, 402 s.
- [16] T. V. Rumyanceva, Psihologicheskoe konsul'tirovanie: diagnostika otnoshenij v pare. SPb., Rossiya, 2006, s. 82–103.
- [17] L. B. SHnejder, Professional'naya identichnost': teoriya, eksperiment, trening. Moskva, Rossiya: MPSI; Voronezh, Rossiya: MODEK, 2004, 600 s.
- [18] Elektronnyi resurs. Dostupno: [http://www.gumer.info/bibliotek_Buks / Sociolog /Margin/_01.php_ftn26#_ftn26](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Margin/_01.php_ftn26#_ftn26).